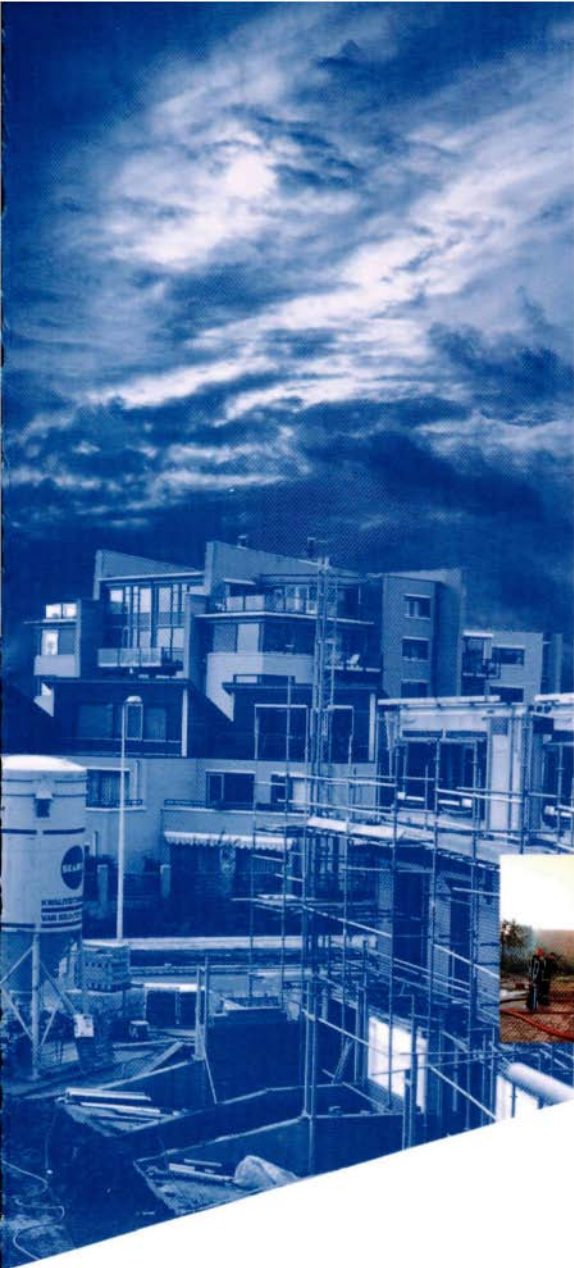

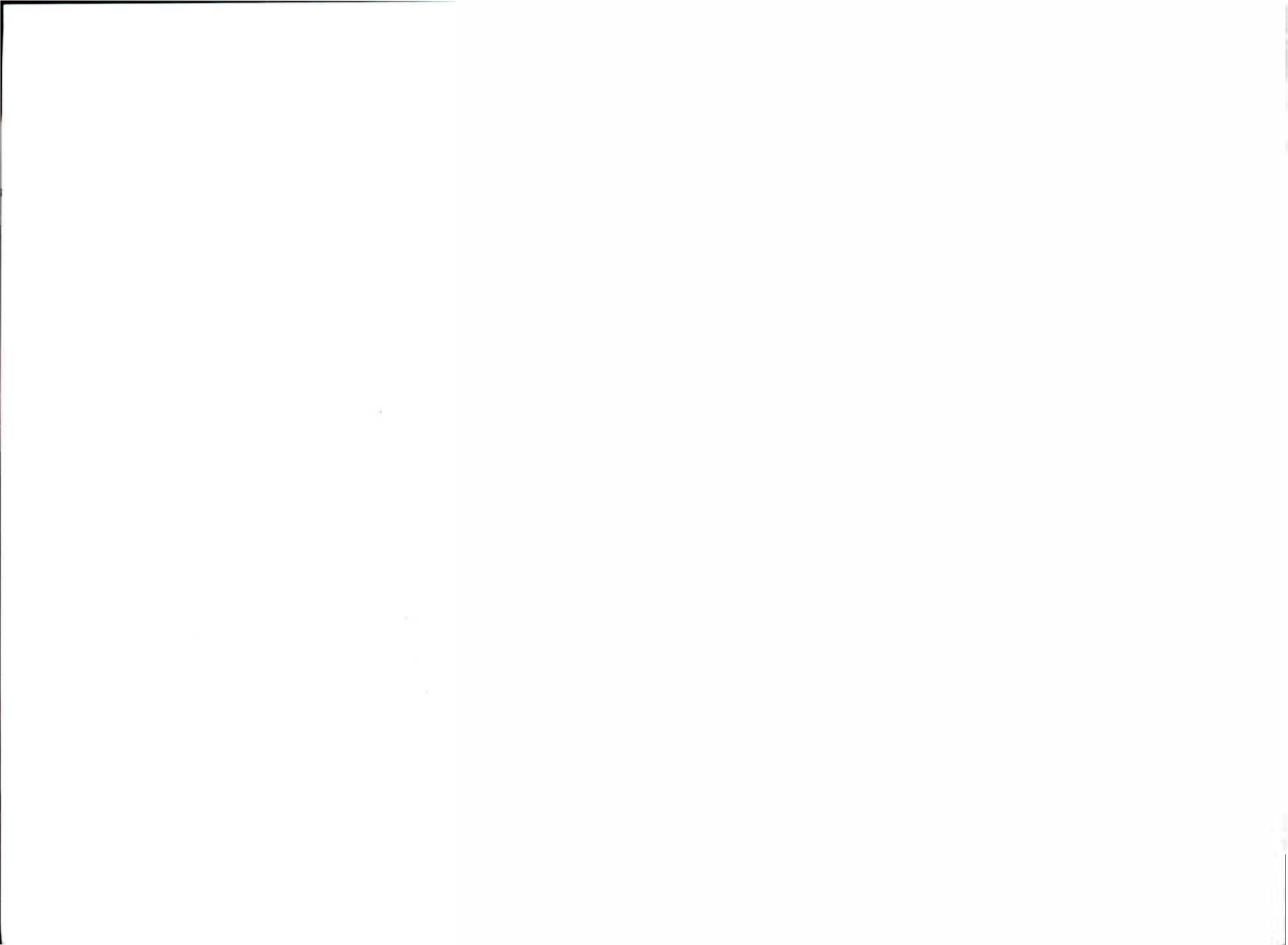

stichting bouwresearch

Bouwen en Integrale veiligheid

een veilige woon-, leef- en werkomgeving

Bouwen en Integrale veiligheid

een veilige woon-, leef- en werkomgeving

WAT IS EEN BELEIDSSTUDIE?

De voor u liggende uitgave is een zogenaamde 'BeleidsStudie'. Naast de marktconforme producten een nieuw SBR-product. In een BeleidsStudie worden die onderwerpen behandeld die innovatief en beleidsondersteunend kunnen zijn voor bedrijven en organisaties in de bouwnijverheid. Met dit product proberen wij vroegtijdig beschikbare kennis en meningen van koplopers bijeen te brengen en zo het nadenken over deze onderwerpen te stimuleren. Wij hopen met deze serie uitgaven een bijdrage te leveren aan een sterke positie van de bedrijfstak Bouw.

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf

1 Bouwen en veiligheid

2 Nieuwe tijden, nieuwe veiligheidszorgen

3 Lessen voor de bouwnijverheid

4 Veiligheidsproblemen en -oplossingen

4.1 Objectieve veiligheid

4.2 Onveiligheidsgevoelens/sociale veiligheid

5 Toepassingsgebieden van integrale veiligheid

5.1 Winkelgebieden

5.2 Bedrijventerreinen

5.3 Woonwijken, naar een Nationaal Keurmerk Veilig Wonen

6 Conclusies en visie van Stichting Bouwresearch

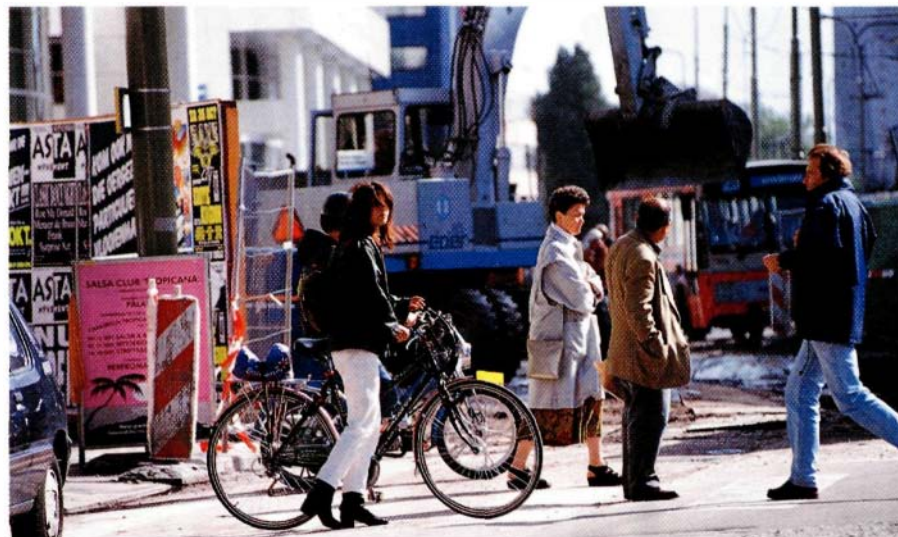
Colofon

SCHEMA (ON)VEILIGHEID

WOORD VOORAF

Bij de vele interviews en de literatuurverkenning die aan de basis liggen van deze SBR uitgave over de relatie tussen integraal veiligheidsbeleid en de bouwsector, bleek telkens weer hoeveel invalshoeken het begrip 'veiligheid' kent. In het schema is een selectie opgenomen van de verschillende betekenissen die in het onderzoek naar voren kwamen. Voor alle duidelijkheid zijn de onderwerpen die in deze publicatie onder de loep genomen worden, groen.

Bij bijna alle veiligheidsaspecten die in het schema genoemd worden, speelt de bouw een rol. Al die aspecten in een uitgave behandelen is een onmogelijkheid. Deze uitgave beperkt zich tot de onderwerpen die in het schema aangegeven zijn en laat daarmee de relatie die er bestaat tussen de bouw – met name de B en U sector – en:

- objectieve veiligheid: brand, brandstichting, inbraak/diefstal, vandalisme, agressie/geweld;
- subjectieve veiligheid: onveiligheidsgevoelens/sociale veiligheid.

'Kenmerkend voor integraal veiligheidsbeleid is een ontkokerde aanpak met nauwe samenwerking tussen de betrokken onderdelen van de overheid, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en met de actieve betrokkenheid van burgers. Dit gebeurt op basis van een goed inzicht in de onveiligheid en achterliggende oorzaken.'

(Uit de aanbiedingsbrief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal bij de Integrale Veiligheidsrapportage 1994.)

'Een goed voorbeeld is het Politiekeurmerk Veilig Wonen. Met dat instrument scheppen de belanghebbende partijen samen de voorwaarden voor een veiliger leefomgeving. Ik vind deze weg meer voor de hand liggen dan de weg waarbij de overheid het aanbrengen van veiligheidsvoorzieningen in en rond huis gaat stimuleren door er geld voor vrij te maken. (...). De overheid kan er reclame voor maken dat de consument degelijk hang- en sluitwerk aanbrengt, verder kan de overheid bij de planning zorgen voor een veilige omgeving, maar waar het om de huizen zelf gaat, is het in eerste en in laatste instantie een zaak van de partijen zelf.' Citaat (1996) van mr. J. Kohnstamm, Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, onder andere verantwoordelijk voor integraal veiligheidsbeleid.

1 BOUWEN EN VEILIGHEID

Vanaf de dageraad der mensheid zijn 'bouwen' en 'bescherming bieden' bijna synoniem; bescherming tegen weer en wind – de natuur – en bescherming tegen andere mensen. De ommuurde stad, het kasteel, de hofboerderij en zelfs de (verdedigbare) kerk boden, naast bescherming tegen de elementen, vooral bescherming tegen kwaadwillende lieden en volken.

Nog steeds is veiligheid waarschijnlijk de meest basale prestatie-eis die aan een gebouw gesteld kan worden. De veiligheidseis geldt echter niet

alleen voor gebouwen. Ook in de openbare ruimte buiten het gebouw is veiligheid een vereiste. Verwonderlijk is dat niet, want veiligheid is een menselijke bestaansvoorwaarde. We trekken geen muren meer op rond onze steden en de villa verving het kasteel. Veiligheid werd ingebakken in onze geciviliseerde open maatschappij. Zij is er gewoon.

Maar anno 1997 zien we toch flinke barsten in dit veiligheidsideaal.

- Ruim 50% van de bevolking doet 's avonds niet meer zonder meer open als er wordt aangebeld; ongeveer 35% signaleert 'enge plekken' in de woonomgeving; één op de vier mensen is bang om 's avonds alleen thuis te zijn en bijna 20% van de mensen zegt uit

Bewoners

We hebben nogal wat meegemaakt.

Eén auto gestolen, elke carnaval dronken typen in de tuin en daarnaast hebben we al drie inbraken meegemaakt. Vergis je niet in het effect dat zoiets heeft; een vreemde kerel die in je huis, je kasten gerommeld heeft. Toen de kinderen het huis uit waren en we besloten te verhuizen, wisten we één ding heel zeker: we wilden veilig wonen. Uiteindelijk is het dit appartement in de stad geworden; een veilige buurt, drie hoog met terras op het zuiden en niet te vergeten zo'n huisvideo met alarm. O ja ... en een beveiligde parkeerkelder.

angst om slachtoffer te worden recentelijk zijn uitgaanspatroon te hebben gewijzigd.

- Per jaar wordt Nederland getroffen door ongeveer 12.000 branden in gebouwen en 25.000 buitenbranden. Daarbij vallen een kleine 100 doden en ongeveer 1.000 gewonden. In bijna de helft van de gevallen ligt de oorzaak van de brand in vandalisme en/of brandstichting.
- Per jaar vinden zeker 150.000 inbraken in woningen plaats en meer dan 200.000 inbraken in bedrijven.
- Jaarlijks plagen meer dan twee miljoen vernielingen het privé-bezit van de Nederlandse bevolking, terwijl het bedrijfsleven zeker 500.000 vernielingen te verwerken krijgt. Per jaar is er sprake van ongeveer één miljoen gevallen van bedreiging. Een raming van de totale jaarlijkse schade ten gevolge van criminaliteit in Nederland komt uit op ongeveer tien miljard gulden. Hoezo... veilig?

Kennelijk is veiligheid er niet 'zo maar' en mogen we er niet van uitgaan dat veiligheid wel door 'anderen' – politie, justitie, brandweer – geregeld wordt.

We komen er steeds meer achter dat veiligheid niet alleen iets is wat iedereen aangaat, maar dat aan de zorg voor veiligheid ook iedereen zijn steentje moet bijdragen. Dus ook de bedrijfstaking bouw. Veiligheid vereist een constante inspanning waarbij, naast politie, justitie en brandweer, alle maatschappelijke sectoren een rol kunnen – en moeten – spelen: gemeenten, bewoners, onderwijs, corporaties, welzijnsinstellingen,

Bouwkundig aannemer

Ik bouw wat de klant vraagt. De vraag naar veiligheid neemt inderdaad toe; dat merken we wel. Mij maakt het niet uit, maar als ik soms zo'n bestek bekijk, bekruipt me wel eens het gevoel dat ... eh ... het gevoel dat het allemaal niet zo logisch is. Neem dat project... (Hier in de buurt). We weten allemaal hoe rot die kozijnen erin zitten, maar dan zit er wel voor een fortuin aan hang- en sluitwerk op die deur, duur deurblad, binnen allemaal van die alarmdingen – 't lijkt wel een kerstboom. Maar een stevige hengst tegen de deur en de hele handel ligt er met kozijn en al uit.

bedrijfsleven en ook de bedrijfstak bouw. In de bouw betreft het diverse disciplines: planologie, stedenbouw, architectuur/ontwerp, aannemerij, installatietechniek en daarnaast nog omringende disciplines als raadgevende ingenieursbureaus, projectontwikkelaars en de vastgoedsector. Niet in de laatste plaats spelen ook opdrachtgevers en beheerders een essentiële rol.

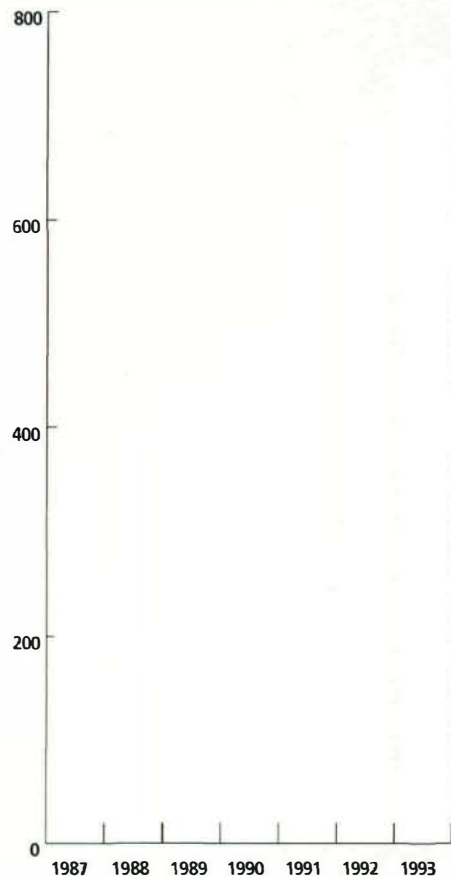
Al deze partijen kunnen op hun specifieke vakterrein en samen met de anderen iets doen aan veiligheid. De tijd dat men naar de ander, of naar de politiek, kon wijzen, is voorbij.

Om meer nadruk te leggen op het gezamenlijke van deze krachtsinspanning, introduceerde de overheid in het begin van de jaren negentig hiervoor het begrip Integraal Veiligheidsbeleid.

Deze uitgave gaat dieper in op dat onderwerp, waarbij de bijdragen van, en de gevolgen voor, de bouw onder de loep genomen worden.

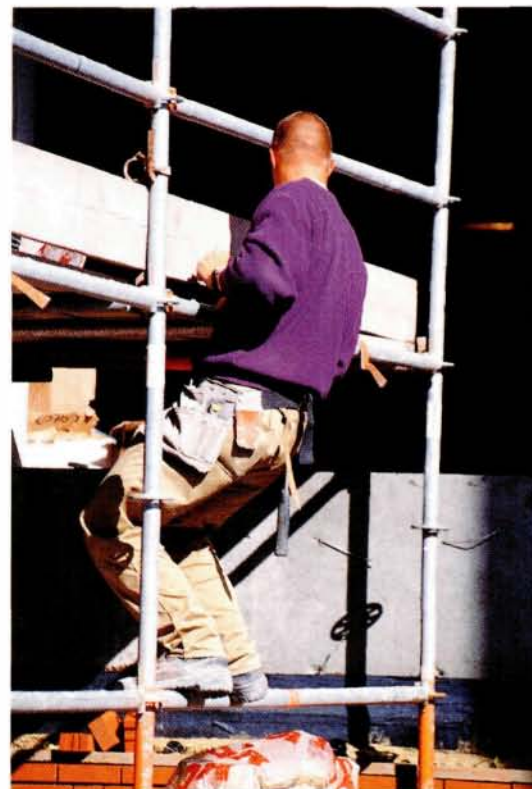
**Omzet particuliere beveiligingsbedrijven
1987-1993 (in miljoenen guldens)**

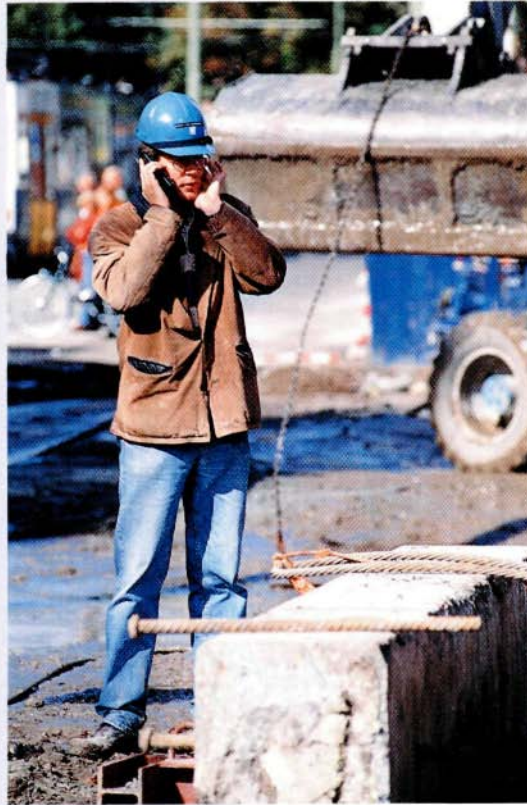
Omdat veiligheid zo'n belangrijk goed is, ontstaat bij toenemende onveiligheid een vraag naar bescherming en veiligheid. Dat is bijvoorbeeld te zien aan de omzetontwikkeling van de particuliere beveiligingssector. Tussen 1987 en 1993 verdubbelde deze sector zijn omzet.

In deze tijd van grote vraag naar veiligheid heeft de bedrijfstak bouw een eigen maatschappelijke verantwoordelijkheid om, waar mogelijk, die veiligheid ook te bieden. Bovendien heeft de bouw daar belang bij: wie de vraag naar veiligheid negeert, verliest marktaandeel. In dat geval betreden andere partijen de markt; veelal zijn dat partijen die misschien wel deskundig zijn op veiligheidsterrein, maar in de bouwwereld leken. Hun oplossingen zijn over het algemeen weinig innovatief en zelden fraai. Kan de bouw dan niet beter zelf serieus aan de slag met het onderwerp veiligheid?

Om die reden biedt deze publicatie een overzicht van het terrein en een aantal ideeën om vanuit de bouw bij te dragen aan integrale veiligheid. 'Bouwen' en 'veiligheid' ... de begrippen waren al synoniem en ze zullen het altijd blijven.

2 NIEUWE TIJDEN, NIEUWE VEILIGHEIDSZORGEN

S eptember 1959 kwamen wij met ons jonge gezin hier wonen. Vanaf het begin voelde ik me thuis in de ruime, zonnige hoekwoning, ofschoon er in de eerste jaren nog zó driftig om ons heen gebouwd werd, dat ik naar de dokter moest om een oor te laten uitspuiten. Er zat een prop in, veroorzaakt door zand, stof en wind.

(...) Niet alleen de plantsoenen ontwikkelden zich voorspoedig, ook de privé-tuintjes werden met liefde, zorg en geld omgetoverd tot juweeltjes.

(...) Dan de jaren tachtig. Eerst druppelsgewijs, later in hoger tempo trokken buurtbewoners weg en kwamen er weer jonge gezinnen wonen. Een nieuwe cyclus begon.

(...) Enerzijds vond ik het boeiend wat er om mij heen gebeurde, anderzijds irritant. Het ergste vond ik de verloedering in de straten en plantsoenen. Bij een wandeling stonden mijn man en ik vaak bedroefd te kijken naar de vernielde heggen. Het leek wel of de jeugd dacht dat die er waren om met de fiets doorheen te rijden, of dat de bomen er waren om er takken af te rukken. De privé-tuintjes met planten en bloemen werden gerooid en veranderd in rommelige bonen- en kruisemunttuintjes. Mijn man maakte ook ooit een klein, smal tuintje langs de muur aan de straat. Jarenlang hield hij het vol, maar ten slotte gaf hij het op. Een uur nadat hij ze geplant had, waren de bloemetjes geplukt. Dat was geen vandalisme, dat niet; de kleintjes vonden de bloemetjes te mooi om te laten staan. Ouders hielden weinig of geen toezicht op hun kinderen. Wat er buiten gebeurde was hun zaak niet, leek het. Onze vermaningen haalden niet veel uit.

Ik heb me altijd verzet tegen een negatieve houding, die ik bijna algemeen waarnam. Ik begreep allengs dat er een onomkeerbare ontwikkeling had plaatsgevonden en dat we er iets van moesten zien te maken.

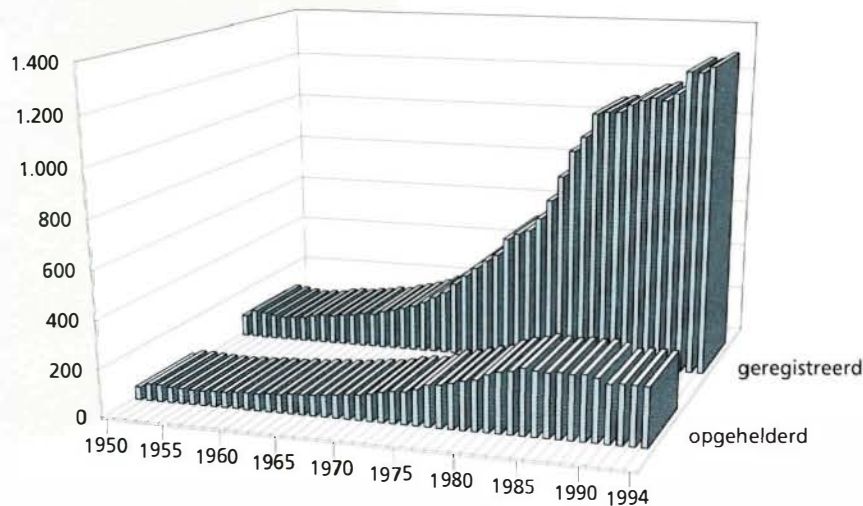
Tot in het midden van de jaren zestig was er nauwelijks sprake van onveiligheid, criminaliteit of vandalisme. Nederland was het land met één van de laagste criminaliteitscijfers. Dat beeld veranderde daarna snel. Alleen hadden weinigen dat in de gaten.

Logisch want er waren grotere en belangrijker maatschappelijke ontwikkelingen. De welvaart steeg en Nederland ontzuilde in rap tempo. Die medaille had een keerzijde die nog niemand zag.

- Doordat de knellende banden van de zuilen in de jaren zestig en zeventig langzaam verdwenen, ontstond de individuele vrijheid om te doen en te laten wat ieder voor zich wilde.

Door de politie geregistreerde criminaliteit 1950 - 1994

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek

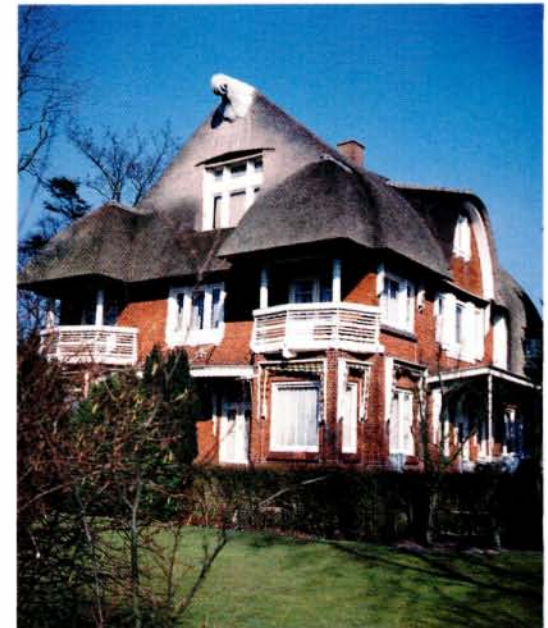

De schaduwzijde van deze ontwikkeling was dat niet iedereen even goed met deze vrijheid kon omgaan.

- De gestegen welvaart resulteerde daarnaast in een explosieve toename van mooie materiële bezittingen. De auto veroverde de straat en de televisie, audio-toren en video vulden de woning.

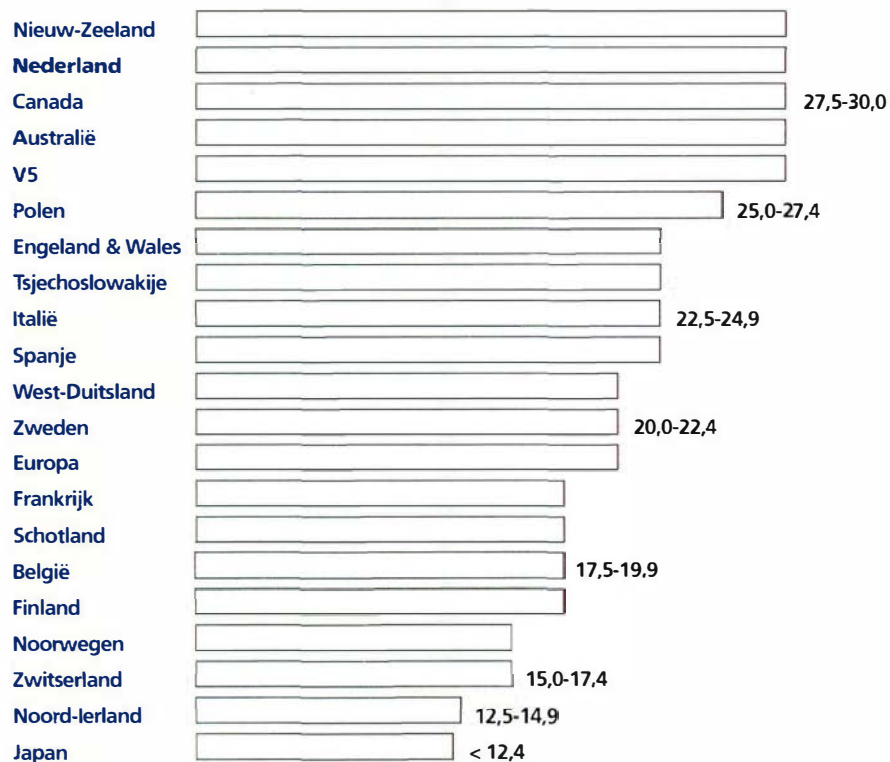
'Minder controle en meer gelegenheid', zo zou men deze langzame en ingewikkelde maatschappelijke verandering kunnen samenvatten.

Het resultaat was dat de criminaliteit explosief steeg. Het rustige Nederland, waar de criminaliteitscijfers ooit behoorden tot de laagsten in

Slachtofferpercentage per jaar (11 vormen van criminaliteit)

Percentage van de bevolking dat in een jaar slachtoffer is geworden van 11 vormen van veel voorkomende criminaliteit.

Bron: United Nations Interregional Crime and Justice, Research Institute (UNICRI; publicatie 49); gegevens internationale slachtoffer-enquêtes 1989 en 1992.

de wereld, was op het einde van de jaren tachtig opeens terechtgekomen in de groep landen die tot de top vijf van de wereld behoorden.

Pas in het midden van de jaren tachtig dringt breed het besef door dat er met de veiligheid echt iets aan de hand is. Naar goed Nederlands gebruik krijgt de omslag in het denken vorm in het werk en het rapport van een commissie: de Commissie Roethof. Met name de lichtere vormen van criminaliteit – men spreekt dan nog van ‘kleine criminaliteit’ – blijken een massale omvang aangenomen te hebben. Als hiermee de politiek wakker geschud is, laat het beleid niet lang op zich wachten.

In de regeringsnota Samenleving en Criminaliteit (1985) concludeert men dat politie en justitie alleen niet in staat blijken de toenemende onveiligheid een halt toe te roepen. De rechtshandhaving (pakken en straffen) wordt gepositioneerd als een uiterste middel. Andere maatschappelijke sectoren zoals het gezin, onderwijs, bedrijfsleven, werk en welzijn, moeten het veiligheidsprobleem ‘aan de voorkant’ aanpakken en ervoor zorgen dat onveiligheid voorkomen wordt. Een preventieve aanpak dus.

De nota Samenleving en Criminaliteit legt nadrukkelijk de verantwoordelijkheid voor veiligheid bij ontwerpers en bouwers.

Installateur

Vijf jaar terug verkocht ik nog hoofdzakelijk verwarmingssystemen, convectorsystemen met elektronische regelbaarheid en zo, maar de laatste jaren heb ik steeds meer omzet in alarmsystemen. Eerst geloofde ik niet zo in die handel in angst, dacht dat het iets tijdelijks was. Maar het blijkt nu toch wel lucratieve handel te zijn, en op de langere termijn ziet het er ook gunstig uit. Steeds meer mensen kunnen zich tegenwoordig een vrijstaand huis veroorloven, voor een hond hebben ze de tijd niet meer, dus dan moet er bij de bouw maar meteen een alarminstallatie in.

Als eerste beleidslijn stelt de nota:

‘De bebouwde omgeving dient qua planologische en bouwtechnische kenmerken zodanig te zijn ingericht dat hierdoor enerzijds de uitoefening van toezicht op vooral jongeren niet onnodig wordt bemoeilijkt en anderzijds het plegen van diefstallen en dergelijke niet onnodig gemakkelijk wordt gemaakt.’

De formulering is vrij omslachtig, maar de boodschap is luid en duidelijk: planologen, bouwers en ontwerpers moeten er voor zorgen dat toezicht mogelijk is en dat mede daardoor kwaadwillende lieden minder eenvoudig hun slag kunnen slaan.

Naar aanleiding van de nota Samenleving en Criminaliteit spoelde een golf van onderzoeken en vooral experimenten over het land. De aandacht concentreerde zich op de diverse mogelijkheden om veiligheid te bevorderen. Die mogelijkheden bleken op twee terreinen te liggen:

- De objectieve veiligheid, ofwel de feitelijk plaatsvindende criminaliteit. Via (steden)bouwkundige en elektronische maatregelen bleek men delicten als inbraak, diefstal, vandalisme en brandstichting te kunnen voorkomen.
- 2 De gevoelens van onveiligheid ofwel de subjectieve veiligheid. Soms met dezelfde, maar soms ook via heel andere maatregelen bleek het onveiligheidsgevoel beïnvloedbaar.

Verzekeraar

De consument! Laten we die vooral niet uit het oog verliezen. Bij al onze verhalen over veiligheid en beveiliging is de consument, de burger dus, uiteindelijk de partij waarover we praten. Achter de groeiende schadecijfers gaat het om een steeds groter aantal schadeclaims van individuen, die in toenemende mate worden geconfronteerd met onveiligheid. Een goede verzekering is dan zeker niet de enige oplossing, preventie hoort daarbij. En om dat goed aan te pakken heeft de burger baat bij een eenduidige en integrale aanpak. Voor ons gezamenlijk: overheid, verzekeraars en beveiligingsbranche, ligt een taak om het gevoel van onveiligheid van de burger weg te nemen.

Voor verzekeraars geeft dat de mogelijkheid om de preventie-inspanningen te belonen met een premie die is afgestemd op het aanwezige risiconiveau. Maar alleen samen met andere partijen staan we sterk genoeg!

Onderzoeken en experimenten leidden daarnaast tot het inzicht dat de relaties tussen de fysieke omgeving (gebouwen, ruimtes) en veiligheid complex waren. Maatregelen die uit inbraakpreventief oogpunt effectief bleken (hek, gesloten rolluik, prikkeldraad, anti-inbraakverlichting) hadden een averechts effect op het veiligheidsgevoel. Wat effectief was voor het ene delict, lokte soms een ander delict weer uit (graffiti op rolluiken). Het bleek dus lastig de effecten van bepaalde bouwkundige maatregelen goed in te schatten. Daarbij ging het overigens niet alleen om de effecten die bijvoorbeeld bouwkundige maatregelen hadden op veiligheid. Bij mooie en veiligheidsverhogende ontwerpen

kon nog veel meer misgaan. Soms stelden de gebruikers die voorzieningen geheel niet op prijs. De galerijflat werd netjes gecompartmenteerd, waarna de bewoners die lastige 'tussendeuren' er weer uit sloopten. Soms zag men een aantal evidente grondwetten van beveiliging over het hoofd en plaatste men een extra zwaar slot in een bordkartonnen deur, of een wel stevige deur en dito slot in een eenvoudig buigbaar kozijn. Of men beveiligde de voorzijde van een gebouw perfect doch vergat de achterzijde.

Ook bij de uitvoering van maatregelen stuitte men op flinke problemen. De veiligheidsdeskundigen begrepen soms nog weinig van de taal, het proces en de dynamiek van de ontwerp- en bouwwereld en vice versa. Met uitzondering van de brandveiligheid ontbraken normen, regels en keuringseisen volledig en veiligheidseisen botsten niet zelden met bestaande eisen of met elkaar. De politie wilde het aantal in- en uitgangen liefst zoveel mogelijk beperken, of ze tenminste hermetisch af kunnen sluiten. De brandweer eiste daarentegen juist veel uitgangen.

Als we nu terugkijken, kunnen we de jaren tachtig zien als een leer- en experimenteerperiode waar de bouw lering uit kan trekken.

Planoloog

Er bestaan van die studies waarbij ze op een kaart van de stad bijvoorbeeld alle branden geplot hebben. Of alle inbraken, of vernielingen of enge plekken. Dan zie je vaak heel boeiende patronen. Bijvoorbeeld veel branden in de oude wijken met veel versnipperd particulier bezit, of veel geweld bij horecagelegenheden. De vernielingen zie je als soort klusteren op de kaart vooral op slecht controleerbare plekken in wijken met veel jongeren. Als je die kaarten ziet, beseft je opeens hoe lastig zo'n probleem is. Ik bedoel... het is zo divers, er zijn eigenlijk zo enorm veel instanties bij betrokken. Ik zie dan altijd die scène uit een Laurel en Hardy-film voor me. De Dikke heeft de pin uit een handgranaat getrokken en hij heeft die pin weggegooid in plaats van de granaat. Hij kijkt... beseft dat hij een probleem heeft en gooit dan de granaat snel naar de Dunne. Die gooit dat ding weer naar een ander en zo gaat 't nog even door.

3 LESSEN VOOR DE BOUWNIJVERHEID

He lessen uit de jaren tachtig lijken nu misschien simpel en evident. Er wordt echter nog steeds te vaak geen rekening mee gehouden.

Een overzicht van deze lessen:

1 Veiligheid en bouwnijverheid zijn te brede begrippen. Bij veiligheid moet minimaal een onderscheid gemaakt worden tussen:

- objectieve veiligheid (waarbij de specifieke vorm moet worden vastgesteld: inbraak, vernieling, geweld, brand etc.);
- subjectieve veiligheid (waarbij per situatie moet worden vastgesteld waar eventuele onveiligheidsgevoelens uit voortkomen);
- andere typen (on)veiligheid (verkeer, rampen, veiligheid 'in huis' etc.).

'De' bouwnijverheid is – net zoals veiligheid – een te breed begrip. Bij de bouw spelen, ook als het gaat om veiligheid, zeer diverse disciplines en partijen een rol:

- opdrachtgever;
- planoloog/stedenbouwkundige/landschapsarchitect;
- architect/ontwerper/bouwkundig tekenaar;
- uitvoerende bouw;
- installatiesector;
- beheer en onderhoud.

Stedenbouwkundige

Als politiemensen zich gaan bemoeien met de verkaveling, wat blijft er dan nog voor onszelf over? Echt hoor, dat dacht ik toen ik te horen kreeg dat de politie een handboek over stedenbouwkundig ontwerpen had uitgebracht. Maar toen ik het eenmaal in mijn vingers had, zag ik het nut er zeker van in. Onder ons gezegd en gezwegen: de verkaveling is er een stuk helderder op geworden. We gebruiken in onze gemeente dat handboek nu soms om het Programma van Eisen structuur te geven!

De les is hier dat veiligheid goede samenwerking tussen deze disciplines en partijen vereist en dat er gewerkt wordt op basis van een goed en precies inzicht van de ter plekke bestaande onveiligheidsproblemen (aard, omvang, oorzaken en mogelijke gevolgen).

- 2 Het ontwerp en de uitvoering resulteren uiteindelijk in een lange beheer- en onderhoudsfase. Een belangrijke les is dat de crux van veilig ontwerpen en bouwen bestaat uit het zo goed mogelijk voorvoelen en voorspellen van hetgeen er in de beheerfase 'wel niet allemaal fout zou kunnen gaan'.
- 3 Een derde belangrijke les is dat veiligheid een ketenaanpak vereist. Hier geldt het principe van de ketting die even sterk is als de zwakste schakel: het ijzersterke doch zinloze slot in de zwakke deur, de stevige deur in het buigbare kozijn. Maar hier geldt ook het principe dat onveiligheid op die momenten en plekken ontstaat waar sprake is van een cumulatie van factoren: de gehaaste klant die in het onoverzichtelijke gebouw al verdwaalde omdat de portier ontbrak, in de te warme overvolle wachtruimte niet kon zitten en dan door de jongste bediende niet geholpen wordt omdat de goede papieren ontbreken; als de balie/loketsituatie dan mogelijkheden biedt tot agressie en geweld... Wie op afstand naar deze voorbeelden kijkt, ziet duidelijk dat er bij de totale keten meerdere partijen betrokken zijn. De producten verschillen (slot, deur, kozijn), of de verantwoordelijkheden verschillen (de baliemedewerker is

van dienst A; portier, gangen en wachtruimte vallen onder dienst B). De totale situatie, de hele keten is 'van niemand'. In zo'n situatie, of in zo'n keten, gaat veel mis en is het heel lastig om verbeteringen aan te brengen. Bij veiligheid zijn bijna altijd meer partijen betrokken. Veiligheid is vooral een afstemmingsprobleem.

Bouwkundig tekenaar architectenbureau

Je moet tegenwoordig heel wat uit de kast trekken om bij te blijven op je vakgebied. Nu heeft de politie weer een duit in het zakje gedaan. Gevelelementen moeten nu in hun geheel bekeken worden. Wij zijn daardoor gedwongen om standaardproducten toe te passen die door een test heen zijn gekomen; een inbrekersproef noemen ze dat. Het kost me heel wat hoofdbreken om die goed in het kozijn gedetailleerd te krijgen. Maar dat houdt je vak ook wel weer spannend.

Aangezien veiligheid een aanpak vereist waarbij veelal meerdere partijen betrokken worden, introduceerde de overheid in het begin van de jaren negentig het begrip 'integrale veiligheid'. Daarmee kwamen samenwerking en afstemming duidelijk centraal te staan. Binnen de bouw zijn samenwerking, afstemming en een ketenaanpak – van ontwerp via uitvoering en oplevering naar beheer – altijd een basisgegeven. De essentie van ontwerp en

uitvoering is immers dat de producten van de verschillende disciplines uiteindelijk op de bouwplaats naadloos samenkomen, hetgeen resulteert in een bouwwerk dat aan de gestelde prestatie-eisen voldoet. Toch zijn de samenwerking en afstemming die voor veiligheid vereist zijn van een andere orde. In dit geval treedt men immers buiten de bouwsector en zelfs buiten de reguliere gebouw-beheersectoren (corporaties, vastgoedbeheer, facility management). Men moet ook samenwerken met andere dan de traditionele partners; ook politie, justitie,

brandweer, verzekeraars, onderwijs- en welzijnsinstellingen, gemeentelijke afdelingen, economische en sociale zaken worden samenwerkingspartners. Veiligheidsbeleid loopt dwars door al deze sectoren heen.

4 VEILIGHEIDSPROBLEMEN EN -OPLOSSINGEN

In het voorgaande zagen we dat één van de lessen uit de jaren tachtig was dat veiligheid een onwerkbaar breed begrip is. Het maakt bijvoorbeeld een groot verschil of men zich richt op objectieve veiligheid – de feitelijke gebeurtenissen – of op subjectieve veiligheid/onveiligheidsgevoelens (die overigens zeer reële gevolgen kunnen hebben). Bij objectieve veiligheid maakt het vervolgens nogal wat uit of men oplossingen zoekt voor bijvoorbeeld een brandprobleem of een vandalisme probleem.

4.1 Objectieve veiligheid

Bij objectieve veiligheid gaat het om gebeurtenissen die feitelijk plaatsvinden.

We onderscheiden daarbij:

- criminaliteit;
- brand.

Ongeveer de helft van alle branden (binnen en buiten) vindt zijn oorzaak in brandstichting. Er is dus sprake van een enorme overlap tussen criminaliteit en brand. Brandstichting is een vorm van criminaliteit waaraan ontwerpers en bouwers iets kunnen doen. Dat geldt ook voor andere vormen van criminaliteit. Delicten als inbraak/diefstal, vandalisme, agressie/geweld blijken eveneens via ontwerp en bouw beïnvloedbaar. Daarmee zijn voor de bouwnijverheid de belangrijke objectieve veiligheidsonderwerpen bepaald:

Brand

Voor de bouwsector zijn vooral de ± 12.000 branden die per jaar in gebouwen woeden van belang. Hier betreft het in twee van de drie gevallen een woonhuis/woongebouw. Ten gevolge van brand wordt per jaar een aanzienlijke schade geleden. Het belangrijkste daarbij is de persoonsschade: gemiddeld over de laatste jaren een kleine 100 doden en ± 1.000 gewonden per jaar. Met zaakschades is ongeveer

1 à 1,5 miljard per jaar gemoeid (particulieren 400 miljoen, bedrijfsleven/ overig 1 miljard). Dit zijn flinke schadecijfers, maar ze verbleken bij de schade die vroeger geleden werd als grote delen van een stad ten prooi vielen aan de vlammen. Vanaf het moment dat de eerste grote branden Middeleeuwse steden in de as legden, ontwikkelden de verantwoordelijke besturen regels en wetten om branden te voorkomen.

Er werden burgerplichten geformuleerd om bij te dragen aan brandbestrijding, maar er werden ook eisen gesteld aan het type dakbedekking, de muren, constructie, vluchtwegen, afstand tussen gebouwen, etc. Bij de brandbestrijding werd van oudsher dus zeer veel aandacht besteed aan het voorkomen – de preventie – van brand. De legitimiteit van dit preventiebeleid heeft, anders dan bij criminaliteitspreventie, eigenlijk nooit ter discussie gestaan. In de loop der eeuwen

kon er dan ook een fijnmazig netwerk van verordeningen ontstaan waarin eisen aan gebruikte bouwmaterialen, inrichting en ontwerp van gebouwen en planologische ordening gedetailleerd werden vastgelegd. Bij brandpreventiebeleid is de aandacht er vooral op gericht te voorkomen dat branden ontstaan, door- en overslaan naar een ander gebouw(deel) en te voorkomen dat er slachtoffers vallen als er onverhoopt toch brand uitbreekt. Het gros van deze regelgeving is gericht op gebouwen, materialen en apparatuur.

Als ergens regels voor bestaan wil dat geenszins zeggen dat de zaak 'geregeld' is. Bij de voorbereiding van bouwplannen is brandveiligheid nog steeds een 'ondergeschoven kind'. Kennis van de bouwregelgeving en inzicht in mogelijke risico's zijn tot dusver vooral geconcentreerd bij enkele specialisten en ambtenaren (bouw- en woningtoezicht en/of brandweer) die bouwplannen beoordelen op brandveiligheid. In de

Raadgevend Ingenieursbureau

Waar ik overigens dan soms wel mee in mijn maag zit is die brandveiligheid. De oude situatie was zeker niet ideaal – dat gedoe met al die verschillende branddictatortjes – maar door dat gelijkwaardigheidsartikel in het Bouwbesluit sta ik zelf nu ineens... eh... in de vuurlinie. Dan merk je ook dat de brandprestatie-eisen soms haaks zich moeilijk laten verzoenen met veiligheids- of leefbaarheids-eisen. Recentelijk had ik dat nog aan de hand met een groot woongebouw. Het probleem zat daar in de vluchtroutes. Precies aan de eisen voldoen leverde daar enorm dure oplossingen op. De brandinvalshoek vereiste dat er extra trappenhuizen bij moesten en de politie gaf te kennen dat meer routes in zo'n gebouw het risico op inbraak en vandalisme weer verhogen. Bovendien: hoe meer trappenhuizen, hoe lager het gebruik per trappenhuis... dus minder controle en daardoor meer onveiligheidsgevoelens. Het wordt er niet eenvoudiger op.

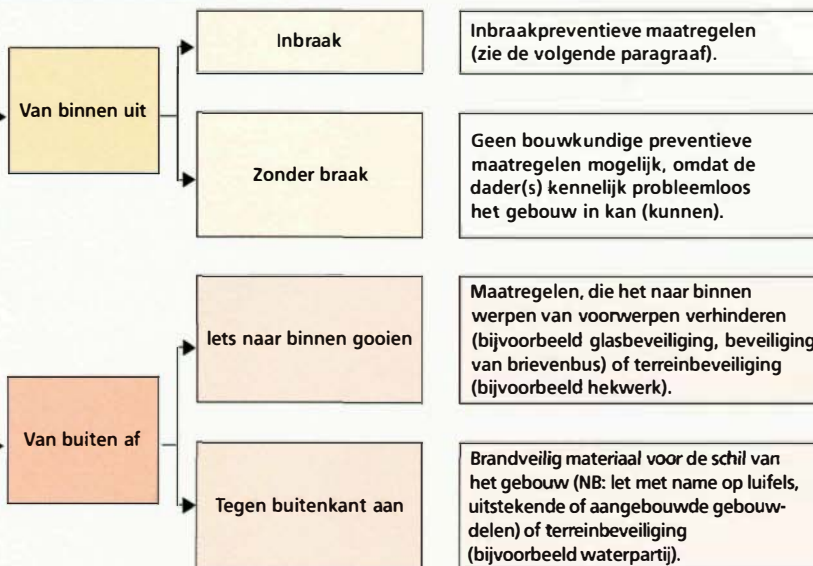

ontwerpende praktijk is de deskundigheid op dit terrein beperkt. Door een andere aanpak, die is neergelegd in het Bouwbesluit (globale en landelijk uniforme regelgeving in de vorm van prestatie-eisen), kan onvoldoende kennis de bouw wel eens lelijk gaan opbreken.

De oude adviezen van bouw- en woningtoezicht en brandweer werden weliswaar soms als lastig ervaren, omdat ze in elke gemeente weer anders waren en er veelal eerder sprake was van instructie dan van dialoog. Maar... die adviezen waren wel gratis, dwingend duidelijk en ze waren in de loop der jaren onderdeel geworden van het planproces. De lijn die is ingezet met het Bouwbesluit leidt tot veranderingen in de rolverdeling tussen een indiener van een bouwplan en de plantoetser. Door landelijke uniformering van de voorschriften is vooraf duidelijk vastgelegd waar aan een bouwaanvraag moet voldoen. Het argument dat de indiener de gestelde eisen vooraf moeilijk kan inschatten is daarmee vervallen. Bovendien is de procedure voor het afhandelen van aanvragen voor een bouwvergunning verscherpt, met name ten aanzien van de ontvankelijkheid van de bouwaanvragen en de termijnen van behandeling. In de praktijk zien we dat gemeenten hun onbezoldigde advies-taken op het gebied van brandveiligheid langzaam maar zeker gaan afbouwen, waarbij de gedachte is dat adviestijd wordt ingeruild voor meer aandacht in de beheerfase; met andere woorden voor de handhaving van de brandveiligheid na oplevering van het gebouw.

Door deze ontwikkelingen moet de deskundigheid binnen de bouwwereld op het terrein van brandbeveiliging van gebouwen in een snel tempo op een hoger niveau gebracht worden. Zowel voor ontwerpers als voor adviesbureaus liggen er uitdagingen. De behoefte aan praktijk-gerichte informatie over brandveiligheid in relatie tot het gebouwontwerp is na de intro-

Brandstichting

ductie van het Bouwbesluit enorm toegenomen. De poging om de eisen en richtlijnen te uniformeren heeft met name op het gebied van brandveiligheid geleid tot regelgeving waarmee men in de praktijk moeilijk uit de voeten kan. Vanwege het ingewikkelde stelsel van voorschriften en normen is het moeilijk precies te doorgronden aan welke eisen een ontwerp moet voldoen en in welk stadium van het ontwerp-proces hiermee rekening gehouden moet worden. Doordat tegelijkertijd de mogelijkheden van overleg en advisering afnemen, is men in de bouw steeds meer op eigen deskundigheid aangewezen. Om die deskundigheid te ondersteunen bracht de SBR onlangs de publicatie 'Brandveilig ontwerpen' uit.

Brandstichting

In ongeveer de helft van de gevallen is er bij brand sprake van brandstichting. Bij de buitenbranden betreft het hier vooral papier/vuilcontainers en dergelijke. Bij binnenbranden gaat het in één op de vier gevallen om brandstichting, vandalisme of spelen met vuur. Vandalisme vormt hierbij het leeuwendeel. Hoewel woningen en slooppanden als voornaamste doelwit voor vandalen gelden, valt ook het relatief grote aandeel in brand gestoken scholen op. Het feit dat de meeste vandalen scholier – of in ieder geval leerplichtig – zijn zal aan deze constatering wellicht niet vreemd zijn.

Gezien de vele brandstichtingen is het welbeschouwd vreemd dat er bij brandbeveiliging zo weinig nadruk ligt op de preventie van brandstichting. Hierbij kan men denken aan dadergerichte maatregelen, maar ook door middel van bouwkundige maatregelen is hier zeker winst te boeken. Het schema geeft een overzicht van het soort maatregelen waaraan men kan denken.

Naast deze maatregelen, die merendeels ook zeer effectief zijn tegen inbraak, diefstal en vandalisme, dient men natuurlijk ook de bouwkundige en installatietechnische maatregelen te nemen waarmee men voldoet aan de prestatie-eisen zoals het bouwbesluit die stelt.

**Percentage van de huishoudens
die in een jaar slachtoffer werden van een
(geslaagde) woninginbraak**

Engeland	2,5
Frankrijk	2,4
Italië	2,4
Nederland	2,2
België	2,2
Schotland	2,0
Europees gemiddelde	1,9
Spanje	1,7
Zweden	1,4
Duitsland	1,3
Noord-Ierland	1,1
Zwitserland	1,0
Noorwegen	0,8
Finland	0,6

Gegevens 1988/1991;
bron: UNICRI (publicatie 49)

Inbraak/diefstal

Door de jaren heen blijkt inbraak in de Nederlandse criminaliteitsstatistieken een langzame maar gestage stijger. Bij een vergelijking van de landelijke slachtofferpercentages voor geslaagde inbraken blijkt Nederland zich zo rond 1990 hoog in de Europese top dertien genesteld te hebben. Ex aequo met België op de vierde plaats. Per jaar registreert de politie in Nederland ongeveer 150.000 inbraken in woningen. Voor bedrijven wordt het aantal inbraken op ongeveer 200.000 geschat. In 1994 keerden de Nederlandse verzekeraars voor de inbraakschade van hun klanten meer dan 600 miljoen gulden uit. De werkelijke schade ligt vanzelfsprekend nog (veel) hoger. De meeste inbraken blijken kinderlijk eenvoudig: een rustige plek waar de inbreker zich onbespied weet (via een brandgang naar de achterzijde van een woning), een stevige schroevendraaier of koevoet tussen deur of raam en kozijn en één momentum later is de dader binnen. De Nederlandse verzekeraars werden onlangs ook geconfronteerd met het feit

dat inbraken een serieus – en kostbaar – probleem zijn geworden. Ooit brachten ze het product 'brand'-verzekering op de markt waarin inbraak-, storm- en waterschade was mee-verzekerd.

Sinds enkele jaren kan men voor particulieren de 'brand'-verzekering beter omdopen in 'inbraak'-verzekering, omdat 36% van de schadelast

(414 miljoen gulden) inbraak betreft tegen 34% (391 miljoen gulden) brandschade. Inbraak heeft hier brand van de eerste plaats verdrongen. Voeg hierbij het feit dat zeer veel branden veroorzaakt worden door brandstichting die plaatsvindt na een inbraak, dan wordt duidelijk hoe belangrijk het inbraakprobleem is.

Degenen die voor de oplossing van het

inbraakprobleem vooral naar de politie kijken, moeten we teleurstellen. Het ophelderingspercentage beweegt zich al decennia rond de 10%; de politie pakt met andere woorden slechts in één op de tien gevallen de dader. Leuk voor de statistieken, maar een slachtoffer heeft daar weinig aan; de schade is al aangericht

en de gestolen spullen zijn dan bijna altijd al doorverkocht. Het is dus zaak om een inbraak te voorkomen. Daar kan de bouwnijverheid een belangrijke rol spelen. Er bestaat echter nauwelijks bouwregeling die gemaakt is vanuit een inbraakpreventief oogpunt. Een situatie die dus fundamenteel verschilt van brand. Gezien het aantal inbraken, de veroorzaakte schade en de grote onveiligheidsgevoelens die dit delict oproept, is het logisch dat bewoners en werkgevers zich, ook zonder regelgeving, individueel gaan beveiligen. Helaas gebeurt dat – nog steeds – nogal amateuristisch:

- ieder beveiligt voor zich;
 - over beveiliging wordt pas nagedacht als het gebouw er al staat;
 - de maatregelen zijn – mede daardoor – niet goed op elkaar, of op het gebouw, afgestemd; de voorbeelden hiervan zijn legio: een met rolluiken bepantserde winkelpui, terwijl de winkel via achterzijde, zolder of souterrain eenvoudig te kraken is; of het welbekende stevige slot in de te zwakke deur, de stevige deur in het zwakke kozijn, of de goede materialen (slot, deur, raam) die slecht bevestigd blijken.
- Bij recente tests in opdracht van de SEV werd dit weer eens pijnlijk duidelijk. Bij een simpele manuele beproeving van de testdeuren vlogen de splinters de testers om de oren;
- de maatregelen zijn te simpel; men concentreert zich nog veel te veel òf op elektronica (alarm), òf op gevelopeningen. Uit onderzoek is bekend dat inbrekers ook op heel andere

dingen letten: ze willen bijvoorbeeld niet gezien worden (zicht/licht) en ze willen kunnen beschikken over meerdere snelle vluchtwegen. Dit zijn zaken die door ontwerpers goed beïnvloedbaar zijn; bijvoorbeeld via goede zichtlijnen, in het oog liggende en goed verlichte entrees en een voor inbrekers onbereikbare achterzijde (gesloten bouwblok, afsluitbare brandgang).

Woningbouwvereniging

Onze woningbouwvereniging is een corporatie met 3.500 verhuureenheden.

Vorig jaar vierden we ons 75-jarig bestaan.

Het thema van ons jubileum was 'veiligheid en wonen'. De veiligheid in en direct rond de woning is daar een belangrijk onderdeel van.

Voor onze huurders hebben we een betaalbaar anti-inbraakpakket ontwikkeld dat het inbrekers lastig moet maken.

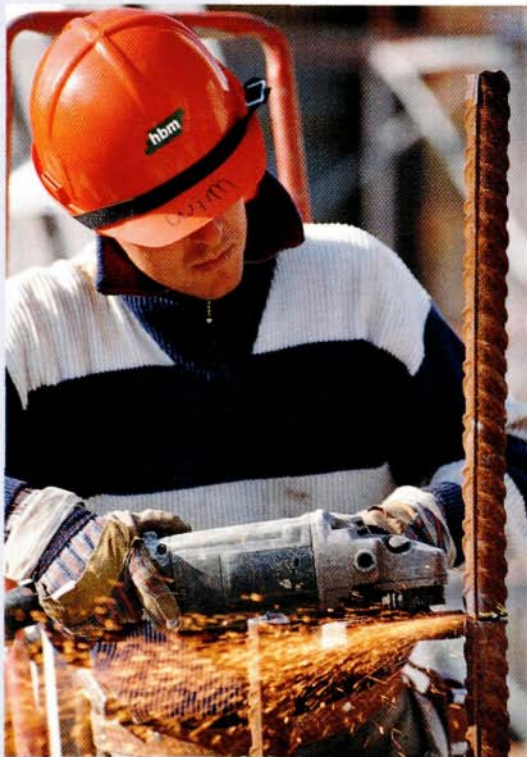
Uitgangspunt was een inbraakvertraging van drie à vier minuten. We hebben toen TNO opdracht verstrekt om dat pakket te testen.

De resultaten waren opzienbarend en verhelderend. Bepaalde producten bleken minder inbraakwerend te zijn dan we verwacht hadden. Voor ons hebben de testresultaten geleid tot een bijstelling van het pakket. Na een presentatie met de politie krijgt elke huurder nu een aanbod op maat.

Wie meedoet – en nu al doet 25% mee – betaalt een huurverhoging tussen de één en zes gulden per maand.

Het is duidelijk dat de bouwnijverheid een belangrijke rol kan – en gezien de vraag uit de markt: moet – spelen bij inbraakpreventie. Dat lukt echter nog nauwelijks, omdat het aan afstemming ontbreekt. Ten eerste afstemming tussen de bouwdisciplines/-partners onderling: goed ontworpen zichtlijnen die nutteloos blijken door het ontbreken of slecht projecteren van verlichting, het goede inbraakpreventieve product (slot, deur, raam) dat haar effectiviteit verliest in een groter geheel (kozijn, gevelelement, gevel). Ten tweede afstemming tussen de bouw en andere partijen, bijvoorbeeld beheerders of politie. Een perfect ontworpen semi-publieke ruimte verliest haar inbraakpreventieve waarde als de centrale entree deur open blijft staan, omdat de opener/halofoon defect is en niet hersteld wordt. Een goed werkende combinatie van snelle alarmering en goede – dus voor de inbreker tijdrovende – bouwkundige beveiliging verliest elke waarde als de toezichthouders (politie, bewaking) te veel tijd nodig hebben om ter plekke te arriveren. Bij een kritische beschouwing blijkt zeer veel geld dat aan 'beveiliging' besteed wordt weggegooid geld te zijn, omdat niet voldaan wordt aan de simpele wet $AIRe = IT$: het aantal minuten dat ligt tussen de Alarmering (AI) en de Reactietijd van een toezichthouder (Re) moet minder of gelijk zijn aan de InbraakTijd (IT) die de dader nodig heeft. Gemiddeld ligt de totale inbraaktijd zo rond de 15 minuten: enkele minuten voor de eigenlijke inbraak, een minuut of tien voor het verzamelen van de buit en dan weer enkele minuten voor de afvoer en aftocht.

Via het ontwerp en door bouwkundige en installatietechnische maatregelen kan men echter alle onderdelen van de AIRe = IT-wet beïnvloeden.

Enkele voorbeelden:

- De alarmering moet snel plaatsvinden en daarna moeten bouwkundige maatregelen (inclusief compartimentering) vertragend – voor de dader letterlijk tijdrovend – werken.
- Via bouw en ontwerp kan het verzamelen en afvoeren van de buit vertraagd worden; bij het nemen van preventieve maatregelen

richt men zich over het algemeen op de eigenlijke inbraak, vergetende dat het verzamelen en afvoeren van de buit voor de dader even belangrijk is.

- De reagerende toezichthouders (Re) kunnen door het (steden)bouwkundig ontwerp geholpen of juist tegengewerkt worden (aanrijroutes, overzichtelijkheid, licht en dergelijke).

Spelen met de AIRe = IT-wet levert zo diverse ideeën voor oplossingen op, al geldt ook hier weer dat de essentie van de wet gevormd wordt

door een goede afstemming tussen de bouwdisciplines en andere partijen. Waar Re (de reactie) ontbreekt of te veel tijd vergt, staan ook ontwerp en bouw machteloos.

Het geheim zit 'm dus vooral in de onderlinge afstemming binnen de bouwkolom en tussen de bouw en andere partijen. Om dit probleem het hoofd te kunnen bieden zien steeds meer instrumenten het licht die pogen de aanpak van inbraakpreventie

- te normeren (buiten de bouwregelgeving om);
- onderling af te stemmen.

Een goed voorbeeld hiervan is de ontwikkeling van het 'Nationaal Keurmerk Veilig Wonen' (zie ook hoofdstuk 5). Opvallend is dat de bouw-nijverheid zich hier nogal volgend opstelt. Dit keurmerk is door anderen ontwikkeld en op de markt gezet (politie, Binnenlandse Zaken, verzekeraars, volkshuisvesters).

In zo'n geval moeten ontwerpers, bouwers, installateurs en fabrikanten ook niet vreemd opkijken als de eisen uit zo'n keurmerk, en de daarmee samenhangende tests en toetsingen, opeens tot onaangename effecten leiden. In dat geval corrigeert de markt kennelijk (delen van) de bouwnijverheid.

Vandalisme

Bij de term 'vandalisme' krijgen veel mensen een beeld voor ogen van vernielzuchtige hordes adolescenten die een spoor van vernietigd cultuurbezit achterlaten. De realiteit is minder spectaculair. Over het algemeen gaat het om kinderen/jongeren die al spelend, uit baldadigheid of frustratie wel eens vuurtjes stoken of iets vernielen of bekladden. Bij een minderheid neemt vandalisme met de jaren hardere vormen aan. Inbraken, agressie en geweld zijn dan het gevolg. In deze gevallen is er altijd sprake van een complex van factoren die vooral op sociaal, psychologisch en economisch terrein liggen en waar de bouwnijverheid weinig invloed op heeft. Als we ons beperken tot het 'gewone' vandalisme blijkt de schade per geval klein – met als uitzondering de uit de hand lopende vuurtjes die een heel gebouw in de as leggen – maar is de totale schade voor heel Nederland zeer groot; dit om de eenvoudige reden dat het om enorme hoeveelheden daders/dadertjes gaat. Per jaar is er sprake van vele miljoenen vernielingen die bij elkaar leiden tot vele

honderden miljoenen gulden schade. Ook hier kan de bouwnijverheid weer een belangrijke rol spelen om deze schade te verminderen. Bouwkundig dient het uitgangspunt te zijn dat elk toegankelijk/bereikbaar gebouw-onderdeel (met name de gevel) tot een hoogte van 2,50 meter 'vandalisme proof' ontworpen en

gedetailleerd moet worden: stevige, goed te onderhouden, eenvoudig te repareren/vervangbare (maar niet los te peuteren!) materialen.

Het is een misvatting om te menen dat men hier (dus) de weg van de bunkerbouw moet inslaan. Steeds vaker vinden architect, bouwer en opdrachtgever goede oplossingen die er in essentie simpelweg op neerkomen dat men de plint – die onderste 2,50 meter – van het gebouw ziet als een onderdeel dat apart aandacht vereist.

Met andere woorden: gevel en plint kennen verschillende prestatie-eisen! Blijvend goede oplossingen vereisen in dit geval een

gezamenlijke inspanning van ontwerper, bouwer en beheerder.

Deze laatste speelt een cruciale rol, omdat in dit geval beheerkennis en beheereisen leidend zijn.

**Percentage van de bevolking dat per jaar
slachtoffer wordt van
agressie, geweld, bedreiging**

Nederland	3,7
Finland	3,5
Duitsland	3,1
Spanje	3,1
Noorwegen	3,0
Engeland	2,8
Zweden	2,7
Europees gemiddelde	2,6
Frankrijk	2,0
België	1,9
Noord-Ierland	1,8
Schotland	1,8
Zwitserland	1,2
Italië	0,8

Gegevens 1988/1991;
bron: UNICRI (publicatie 49)

Agressie/geweld

Op het eerste gezicht zal iedereen in de bouw-
nijverheid denken dat de bouw geen bijdrage
kan leveren aan het verminderen van agressie en
geweld in onze maatschappij. Vreemd genoeg
is juist hier sprake van dwingende regelgeving.
De regelaar is de Arbeidsomstandighedenwet
(Arbowet) die sinds 1995 'elke werkgever
verplicht om al het mogelijke te doen om werk-
nemers te beschermen tegen (de gevolgen van)
agressie en geweld'. Daarbij wordt een brede
definitie van agressie en geweld aangehouden.
Naast bedreiging, overval, slaan, schoppen en 'de
werknemer over de balie heen trekken' rekent
men ook diefstal, vandalisme/vernietiging, brand-
stichting en inbraak tot agressie en geweld;
dat wil zeggen voorzover een werknemer er in
werktijd fysiek of psychisch de dupe van kan
worden.

Agressie en geweld zijn in de Arbowet opge-
nomen als gevolg van de toename van dit type
delict. Voor sommigen is het misschien een schok,
maar Nederland scoort tegenwoordig ook al
hoog op de Europese agressie- en geweldschaal.
Op de vraag: 'Bent u in het afgelopen jaar op
zodanige wijze door iemand aangevallen of be-
dreigd dat u er echt bang van werd (of dat nu
thuis of elders was zoals op straat, in het café, op
school, in het openbaar vervoer, op het strand
of op de werkplek)?' antwoordde bijna 4% van
de Nederlanders: 'Ja'; een slachtofferpercentage
dat hoger is dan in enig ander land in
West-Europa.

Bij agressie/geweld op de werkplek moet men
denken aan de overvallen op banken, benzine
stations, winkels en tegenwoordig zelfs al
scholen. Maar daar blijft het niet bij: tegen-
woordig constateert bijna elke publieke instel-
ling (verkoop/winkels, horeca, sociale dienst,
woningcorporatie, belastingkantoor, arbeids-
bureaus etc.) dat zich bij herhaling agressieve
incidenten voordoen. Omdat elke werkgever hier
vanuit Arbo-oogpunt dus thans verantwoordelijk
voor is, eist die werkgever dat het onderwerp
veiligheid door de bouw- en de (ver)bouwactiviteiten wordt mee-
genomen. Daar loopt de zaak vervolgens vast,
omdat prestatie-eisen ontbreken. Ook hier zou
de oplossing wederom gelegen moeten zijn in
een gezamenlijke aanpak van de bouw en de
werkgever als klant. Werkgevers moeten de
veiligheidsrisico's voor hun werknemers in kaart
brengen (de Arbowet stelt een algehele risico-
inventarisatie en -evaluatie – oftewel RI en E –
overigens ook verplicht) en men zou per risico
tot prestatie-eisen moeten komen waar in
ontwerp, bouw en beheer aan voldaan kan
worden. Op diverse plaatsen is hiervoor natuur-
lijk al kennis voorradig (banken, sociale diensten,
adviesbureaus).

Wethouder

Het moet allemaal behoorlijk vernieuwd worden, dat is duidelijk. Commercieel is Hoog Catharijne na ruim twintig jaar nog steeds een wonderbaarlijk succes, maar het gaat nu vooral om de sociale veiligheid. Licht, lucht en ruimte zijn dan belangrijk, dat je elkaar kunt zien. Het wordt dus ook gedeeltelijk weer open. En het publiek moet er niet meer propperig doorheen worden geduwd.

4.2 Onveiligheidsgevoelens/ sociale veiligheid

Jaarlijks wordt via onderzoek en enquêtes aan vele tienduizenden Nederlanders in een of andere vorm de vraag gesteld hoe veilig of onveilig ze zich voelen (thuis, in en buiten de eigen woonbuurt, op bepaalde plekken).

Globaal gesproken voelt ongeveer een op de drie Nederlanders zich in meer of mindere mate onveilig. Bij één op de vier heeft de onveiligheidsbeleving een meer structureel karakter. Hierbij moet worden benadrukt dat er sprake kan zijn van een vaag gevoel van onveiligheid dat niet zonder meer gekoppeld hoeft te zijn aan concrete ervaringen als slachtoffer of angst voor criminaliteit.

In algemene zin geldt dat vrouwen en ouderen zich onveiliger voelen dan mannen en jongeren. Daarnaast zijn er ook duidelijke verbanden met criminaliteit:

- mensen die een of meer keer slachtoffer werden van agressie/geweld, voelen zich onveiliger;

- mensen die wonen in buurten waar sprake is van overlast en dreiging door bijvoorbeeld jongeren, dronken mensen, drugshandelaren of -gebruikers, voelen zich onveiliger;
- de angst om slachtoffer te worden van een specifiek delict wordt groter als men al eens echt slachtoffer van een dergelijk delict is geweest. Recent onderzoek naar herhaald slachtofferschap laat overigens zien dat deze angst heel reëel is. Wie een keer slachtoffer is geweest van een bepaald delict heeft statistisch gezien een meer dan gemiddelde kans om voor de tweede (of derde, vierde etc.) keer slachtoffer van een dergelijk delict te worden.

Vastgoedsector

Wij krijgen regelmatig vragen van kopers over hoe het nou zit met de veiligheid in de wijk. Wij geven daar geen antwoord op, want het is een argument dat de verkoopbaarheid van onroerend goed tot nu toe alleen maar negatief kan beïnvloeden.

Het wachten is op het moment dat de gemeenten met een uniform plan komen voor de veiligheid in een wijk. Dan kunnen wij de wijken die onder zo'n plan vallen vanaf dat moment naar kopers toe ook positief gaan labelen en wordt veiligheid een verkoopargument.

Kortom: ondanks het feit dat onveiligheidsgevoelens soms een wat vaag karakter hebben, ligt er wel degelijk een verband met reële ervaringen of reële potentiële gevaren. Belangrijker nog dan onderzoek is dat elk mens 'gewoon op zijn of haar gevoel afgaat'. Als een gebouw of plek onveilig 'aanvoelt' mijdt men dat gebouw en die plek. Men wil er liever niet wonen, winkelen of verblijven. (On)veiligheidsgevoelens zijn dus een belangrijk verkoop-

argument geworden. Bij de verkoop van woonhuizen, bedrijfslocaties en winkelgebieden gebruikt men veiligheid dan ook steeds meer als verkoopargument, al richt men zich over het algemeen nog sterk op de details (goede sloten, beveiligde parkeergarage en dergelijke). Nog te weinig beseft men dat potentiële kopers of huurders breder en meer gevoelsmatig kijken dan alleen naar de 'beveiligingshardware' van een woning of bedrijfsruimte. De klant betreft ook de woonomgeving in de beschouwing, of de bedrijfsomgeving. Dat betekent dat als de bouwrijverheid het verkoopargument veiligheid wil uitbuiten, zij moet samenwerken met andere partijen.

Een voorbeeld daarvan is de 'totaal oplossing' die aan het eind van de jaren tachtig door een Frans bedrijf op de Nederlandse markt werd gezet. Hun product bestond uit het neerzetten en verder beheren van alle abri's (wachthuisjes) van het openbaar vervoer in een stad. De oude abri's, die veelal flink vernield en beklad waren, verdwenen en werden vervangen door fraai ontworpen exemplaren die perfect beheerd worden. Reclame-inkomsten dekken de kosten. Gevolg: wachtende reizigers voelen zich veiliger (licht, zicht, fraai ontwerp), het openbaar vervoer presenteert zich van zijn beste kant, de gemeente is van beheerellende af. Een win-winsituatie voor alle partijen.

5 TOEPASSINGSGEBIEDEN

5.1 Winkelgebieden

Winkelgebieden kunnen zo worden ontworpen en ingericht dat ze geen gelegenheid geven tot criminaliteit, een veilige uitstraling hebben en ook echt veiliger zijn. Daartoe moet worden gekeken naar bouwkundige eigenschappen die van invloed zijn op criminaliteit in winkelgebieden. Het boekje (plus checklist) 'Inrichtingseisen winkelgebieden' verschaft in dezen een instrument om in een nieuwbouwplan of in een bestaande situatie criminogene bouwkundige eigenschappen op te sporen. De checklist is toepasbaar in overdekte winkelcentra en in traditionele/historische centrumgebieden. De checklist is opgebouwd rond acht toetscriteria:

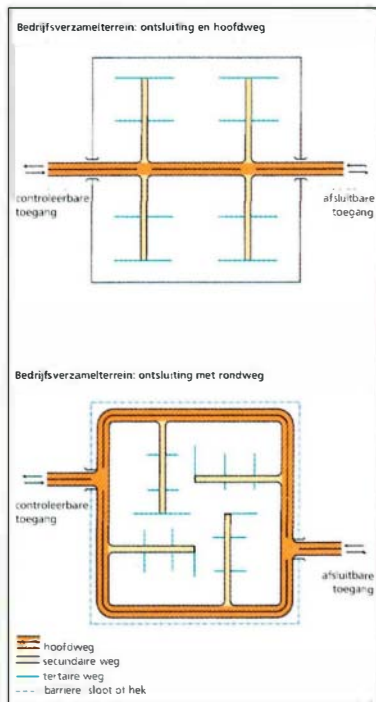
- aanwezigheid van potentiële daders;
- aanwezigheid van 'sociale ogen';
- zichtbaarheid
- betrokkenheid/verantwoordelijkheid;
- aantrekkelijkheid van de omgeving;
- toegankelijkheid/vluchtwegen;
- aantrekkelijkheid van potentieel doelwit;
- fysieke kwetsbaarheid van potentieel doelwit.

Deze acht criteria zijn uitgewerkt in een aantal concrete eisen. Het aantal eisen verschilt per criterium. De doelgroep die belang heeft bij de checklist, is vrij breed, maar niet alle doelgroepen hebben er belang bij om zelf de checklist in te vullen. Dit zal met name gebeuren door de politie en andere specifiek met preventie belaste

deskundigen, zoals gemeentelijke preventie-coördinatoren en deskundigen van externe adviesbureaus. De door deze personen ingevulde checklists worden met elkaar vergeleken waarna een advies wordt opgesteld dat verbetering moet aanbrengen in criminogene situaties. Dergelijk advies blijkt heel wat meer in te houden dan het bundelen van eisen waaraan niet voldaan is. Uiteindelijk zal in overleg tussen de betrokken partijen één checklist moeten worden opgesteld die de grootste gemene deler weerspiegelt van de eisen waaraan het gebied na de bouw of (her)inrichting moet voldoen.

Publicatie/literatuur: Preventief inrichten van winkelgebieden, Van Dijk, Van Soomeren en Partners, in opdracht van het Ministerie van Justitie, het ministerie van Economische Zaken en het Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Amsterdam, januari 1993. Voor meer achtergrondkennis en informatie over beveiligingstechniek bij winkels en winkelcentra: Beveiliging van gebouwen, deel 3: winkels, Stichting Bouwresearch (SBR), Rotterdam, 1994.

5.2 Bedrijventerreinen

Ook bij een bedrijventerrein kunnen maatregelen worden genomen die de gelegenheid tot het plegen van criminaliteit zo veel mogelijk beperken. Tot op heden blijkt criminaliteitspreventie op het stedenbouwkundig planniveau van een bedrijventerrein nauwelijks een rol te spelen. Er is bijvoorbeeld nog geen instrument ontwikkeld om de criminogene bouwkundige eigenschappen op te sporen. Wel zijn er behartenswaardige aanbevelingen, zoals:

- de grootte van een bedrijventerrein moet zodanig zijn dat 'men zijn burens kent' en dat het in zijn geheel kan worden overzien door de politie of een particuliere bewakingsdienst. Het terrein moet een zelfstandige eenheid zijn, met een herkenbare grens (sloot of hek);
- één centrale toegang tot het terrein, voorzien van bewaking, verdient de voorkeur;
- de verkeersstructuur moet helder en overzichtelijk zijn;
- gebouwen moeten goed zichtbaar zijn vanaf de openbare weg;
- er moeten één of meer dienstwoningen op het bedrijventerrein aanwezig zijn.

Bestaande bedrijventerreinen zijn vaak niet meer zo makkelijk om te vormen

naar dit ideaalplaatje en moeten het doorgaans doen met minder ingrijpende maatregelen, zoals:

- verkeersregulering (afsluitingen, eenrichtingsverkeer);
- verbeteren verlichting;
- groen opschonen/nieuw beplantingsplan;
- lijnvoering van bussen aanpassen, zodat halten van openbaar vervoer in het zicht komen te liggen.

Betrokken partijen bij het preventief ontwerpen, bouwen en inrichten van een bedrijventerrein zijn planologen/stedenbouwkundigen, ontwerpers, bouwers, eigenaren en gebruikers van bedrijfspanden op het terrein. Daarbij is het van belang dat deze disciplines zich baseren op kennis en ervaring van politie, verzekeraars en beveiligingsbedrijven. Dit contact dient al vroeg in het planproces gelegd te worden.

Een goed ontwerp en goede inrichting vereenvoudigen vanzelfsprekend het beheer. Wanneer politie, beveiligingsbedrijven en eventueel gemeente in die beheerfase samenwerken op het gebied van functioneel toezicht op een bedrijventerrein dan spreken we van Publiek-Private Samenwerkingsprojecten (PPS-projecten). Deze vorm van toezicht houdt in dat op risicotijdstippen, wanneer de politie veelal geen tijd/mensen heeft (avond/nacht/weekend), een beveiligingsbeambte continu op het bedrijventerrein rondrijdt. Belangrijkste pijler onder publiek-private samenwerking is het bereiken van belangengemeenschap tussen verschillende belanghebbenden. Vandaar dat er veel waarde

Keurmerk Veilig Wonen

nieuwbouw

- 1 wijkopzet
- 2 verkaveling
- 3 detaillering woonomgeving
- 4 bewonersparticipatie en -beheer
- 5 gebouw

bestaande woningen

- 1 woning
- 2 woongebouw
- 3 woonomgeving

moet worden gehecht aan het in het begin formuleren van duidelijke doelstellingen en het werken volgens een systematische aanpak. De essentie zit ook hier weer in een goede koppeling tussen ontwerp/bouw en de beheer-fase. We roepen hier de AlRe = IT-wet in herinnering (hoofdstuk 4, Inbraak). Als bijvoorbeeld na een brand/inbraakalarmering (AI) de reactie van politie, brandweer of beveiligers tussen de 15 en 25 minuten ligt, is hiermee een prestatie-eis voor de gebouwen gegeven (bijvoorbeeld: 'minimaal 20 minuten inbraakwerend').

In een PPS-constructie is het noodzakelijk om een rechtspersoon op te richten, waarbij gekozen kan worden voor een stichting of een vereniging. Een PPS beheerconstructie wordt over het algemeen pas opgezet als het bedrijventerrein al bestaat en er zich na verloop van tijd veiligheidsproblemen gaan voordoen. Het zou natuurlijk veel beter zijn als de beschreven beheerconstructie al in het ontwerpstadium vorm krijgt. De toekomstige beheerders – waaronder gemeente, politie, maar bijvoorbeeld ook brandweer en verzekeraars – zouden dan in het ontwerpstadium al hun inbreng kunnen hebben.

Publicatie/literatuur: Beveiliging van gebouwen, deel 5: Bedrijfsgebouwen en -terreinen, Stichting Bouwresearch (SBR), Rotterdam, 1995.

Criminaliteitspreventie op bedrijventerreinen: beveiliging door middel van publiek-private samenwerking, stafafdeling Informatievoorziening, directie Criminaliteitspreventie, Ministerie van Justitie, Den Haag, 1993.

5.3 Woonwijken, naar een Nationaal Keurmerk Veilig Wonen

Naar Engels voorbeeld ('Secured by Design') verstrekt de politie een certificaat/keurmerk aan woningen, woningcomplexen, of woonbuurten die voldoen aan een aantal veiligheidseisen. Het betreft hier geen overheidsregelgeving. Het bouwen onder keurmerk is vrijwillig. De aanvrager doet het omdat hij de marktwaarde van zijn product met een keurmerk ziet stijgen en/of omdat diverse verzekeringsmaatschappijen korting geven op de inboedelverzekering van de bewoners van de goedgekeurde woningen. Eenmaal gekozen voor het bouwen onder keurmerk is het 'alles of niets': de aanvrager voldoet wel of niet aan de omschreven prestatie-eisen (met daarbij behorende specificaties). Voldoet hij, dan mag het label worden gevoerd, voldoet hij niet, dan mag het label niet worden gevoerd. Er zijn sanctiemogelijkheden. Hiervan is in de praktijk ook al gebruikgemaakt.

Bij het Keurmerk Veilig Wonen is thans nog sprake van een tweedeling tussen:

- nieuwbouw;
- bestaande woningen.

Begin 1998 worden deze twee thans nog experimentele Politiekeurmerken Veilig Wonen vervangen door één Nationaal Keurmerk Veilig Wonen. Dit nationale keurmerk omvat dan naast criminaliteitspreventie en sociale veiligheid ook brandveiligheidseisen.

De prestatie-eisen zijn in clusters opgedeeld.

Politie

Bij de start van de onderhandelingen, met de afdeling Bouwen en Wonen, over dat bouwproject deden zich de nodige problemen voor. Het was namelijk zeer moeilijk om de verantwoordelijke personen ervan te overtuigen dat het Politiekeurmerk van groot belang is voor de toekomst van een woonwijk en bewoners. Wij kregen reacties als; 'Waar bemoeit de politie zich mee. Jullie hebben geen verstand van bouwen, ga boeven vangen'. Na het keurmerk nogmaals te hebben toegelicht, ging men schoorvoetend mee: De politiek is zeer enthousiast, maar de uitvoerende ambtenaar ziet het nogal eens als een extra belasting van zijn werkzaamheden: Er zijn al zoveel richtlijnen. Verstand van bouwen hebben wij inderdaad niet. Wij willen als politie dan ook niet op de stoel van de stedenbouwkundige of een bouwcoördinator gaan zitten. Wel stellen wij onze kennis en ervaring met betrekking tot crimineel gedrag, woninginbraken en vandalisme graag beschikbaar.

Bij nieuwbouw volgt het keurmerkhandboek de methodiek van de parachutist. Van hoog naar laag bekijkt de aanvrager eerst de wijk, dan de verkaveling en pas als laatste het gebouw. Bij de bestaande woningen volgt het keurmerk de methodiek van de mol. Van laag naar hoog wordt eerst het gebouw en daarna de woonomgeving bekeken. Bij bestaande woningen en wijken is er sprake van drie schaalniveaus: de woning, (de collectieve delen van) een woongebouw en de woonomgeving. Voor elk niveau zijn (basis- en aanvullende) eisen opgesteld. Als daaraan voldaan is, wordt het certificaat verstrekt. Als alle certificaten zijn behaald (woning, woongebouw en woonomgeving) wordt het keurmerk verstrekt.

In totaal (nieuw en bestaand) is er sprake van ongeveer 70 prestatie-eisen. Per pagina van het handboek wordt elke eis nader gespecificeerd (het 'hoe'). Afhankelijk van het bouwproject kiest men de van toepassing zijnde eisen. Zo is de eis 'gemeenschappelijke kelderbergingen bij meergezinswoningen' natuurlijk niet van toepassing op eengezinswoningen.

De eisen en de aanvraagprocedure zijn beschreven in het 'Handboek Politiekeurmerk Veilig Wonen', dat uitgegeven wordt door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV). Het keurmerk is in 1997 nog experimenteel; daarna zal het op grond van de evaluatie-

resultaten worden bijgesteld en landelijk worden ingevoerd. In de tussentijd worden ook bij alle deelnemende politieregio's bouwplanadviseurs en keurmerkcommissies opgeleid, die bij het implementeren van de eisen in het plan ondersteuning kunnen geven en het plan kunnen beoordelen op het al dan niet voldoen aan de gestelde eisen.

Publicatie/literatuur: Politiekeurmerk Veilig Wonen. Meer informatie: Servicepunt Veilig Wonen (help desk 010 - 413 0102), Stichting Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV); Rotterdam 010 - 413 09 35.

6 CONCLUSIES EN VISIE VAN STICHTING BOUWRESEARCH

Inds enkele decennia is veiligheid een belangrijk onderwerp geworden in Nederland. Behalve brandveiligheid gaat het hierbij vooral om criminaliteit (brandstichting, inbraak/diefstal, vandalisme, agressie/geweld) en onveiligheidsgevoelens. Deze problemen vergen een aanpak waarbij – naast politie, justitie en brandweer – alle maatschappelijke sectoren en bedrijfstakken een bijdrage kunnen leveren. Dat geldt ook voor de bouw. Voorwaarde is wel dat bij de aanpak van onveiligheid wordt samengewerkt met anderen. Voor de bouw verschijnen dan ook geheel nieuwe partners in beeld: samenwerken aan veiligheid; ook wel Integraal Veiligheidsbeleid genoemd.

Deze beleidsstudie heeft laten zien dat alle bouwdisciplines mogelijkheden hebben om iets te doen aan het verhogen van de veiligheid. Meer mogelijkheden dan eenieder vaak gedacht heeft. Deze publicatie draagt een aantal ideeën aan over de inbreng die de bedrijfstak bouw, van planoloog tot installateur, kan hebben bij 'integraal veiligheidsbeleid'.

De bouw heeft hier zowel een maatschappelijke verantwoordelijkheid als een legitiem eigen belang: degenen die veiligheid niet in hun aanbod opnemen, zullen een deel van de markt verliezen. Aangezien voor de bouw 'veiligheid' en 'bouwen' altijd synoniem zijn geweest, moet de bouw deze uitdaging aan kunnen.

SBR zal hier een hand bieden. Na het uitbrengen van deze strategische beleidsstudie, starten wij in 1997 op operationeel niveau het project 'Integrale Ketenaanpak Veiligheid'. Dit in nauwe samenwerking met diverse overheden en alle betrokken partijen binnen en buiten de bouw. Centraal in dit project staat het plannen, ontwerpen, bouwen en werkomgeving. Dit project wordt over 'meerdere' jaren uitgevoerd.

Deze uitgave is tot stand gekomen door de inbreng van vele deskundigen.
Een woord van dank gaat uit naar de volgende personen en instellingen:

J.H. Bal, Ministerie van Binnenlandse Zaken,
Afdeling Veiligheidsbeleid/Directie brandweer en rampenbestrijding
ing. J. Bras, Brabocon B.V.

mr. P.J.M.W. Clerx, AVBB

mr. K. Dijkstra, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
Directie Arbeidsomstandigheden

Mevrouw drs. T.T. de Haas, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu,
Directie Bestuursdienst

ir. L.J.J. Hartveld, Architectenbureau, ir. Henri Stol, BNA b.v.

R.M. Meijer, Ministerie van Binnenlandse Zaken,
Directie Politie/Afdeling Veiligheidsbeleid

W. A.C. van Oppen, Stichting Borg

R. Scherpenisse, Stichting Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting
P. Schurink, AVB/BNA

drs. R.L. van der Sluijs, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

drs. L. van Vliet, Ministerie van Binnenlandse Zaken,
Projectleider Integraal Veiligheidsbeleid

drs. R.M. Walop, Coördinator Veiligheidsbeleid gemeente Haarlem

L. Witloks, Ministerie van Binnenlandse Zaken,
Afdeling Veiligheidsbeleid/Directie brandweer en rampenbestrijding

COLOFON

Dit is een uitgave van Stichting Bouwresearch (SBR). SBR verleent de bouwnijverheid hulp bij het inventariseren en oplossen van knelpunten bij toepassing van nieuwe inzichten en ontwikkelingen gericht op verbetering van kwaliteit, produktiviteit, arbeidsomstandigheden en zorg voor de werkgelegenheid. De tekst voor deze uitgave is geschreven op basis van interviews, literatuur en gesprekken met diverse partijen. Het staat een ieder vrij om de tekst (of delen ervan) uit deze uitgave over te nemen, mits de bron wordt vermeld.

Tekstvervaardiging:

van Dijk van Soomen en Partners, Amsterdam

Eindredactie:

Gré Joosten en Vera Kicken, (SBR)

Vormgeving:

Full House, Rotterdam, Den Haag

Zetwerk:

Plaatwerk b.v., Rotterdam

Fotografie:

Rick Keus, Rotterdam

Benelux Press, Voorburg (pag. 19)

Druk:

Drukkerij van Tilburg, Waddinxveen

December 1996

stichting bouwresearch
Postbus 1819
3000 BV Rotterdam
Kruisplein 25q
Telefoon 010 412 35 28
Telefax 010 413 01 75
E-mail SBR1@xs4all.nl.

Artikelnummer 389.BS.96
ISBN 90-5367-190-0